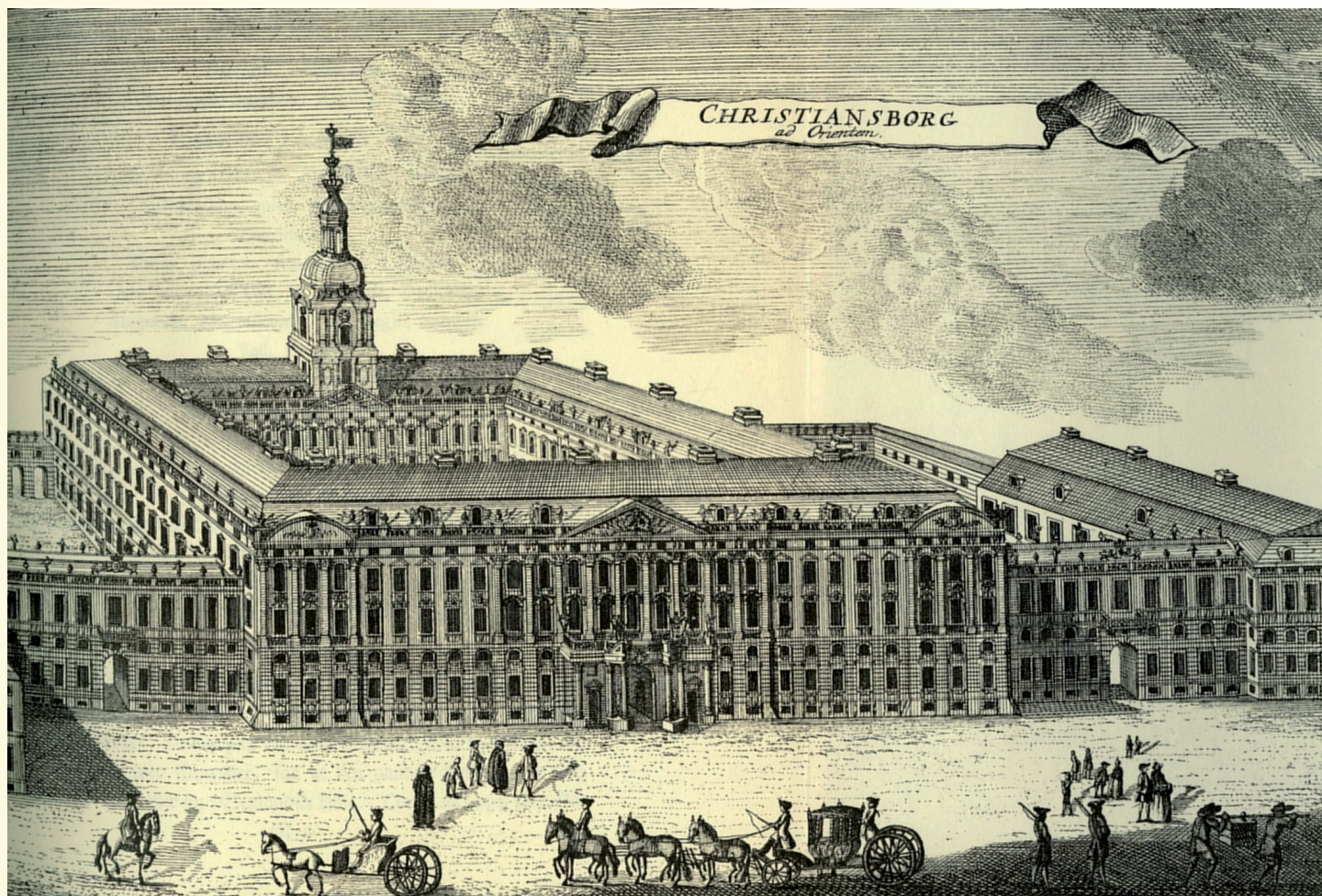


CHRISTIANSSÆDES SKOLEVÆSEN

- et eksempel til efterfølgelse

Af: Jesper Munk Andersen, museumsinspektør, historiker



Arbejdet i Den store Skolekommission foregik i København – bl.a. ved møder i centraladministrationen og på Christiansborg Slot. Statsråd foregik i beletagen ud mod slotspladsen.

Mens resten af Danmark i 2014 fejrer 200 året for indførelsen af de danske skolelove, kan Museum Lolland-Falster – takket være statsmanden og landboreformatoren C.D.F. Reventlows progressive skoletanker – markere 222 året for den kongelige godkendelse af skolereglementet for grevskabet Christianssæde.

Skolereglementet af 1792

9. marts 1792 stadfæstede Christian VII med sin underskrift og det kongelige segl det håndskrevne skolereglement for skolerne på grevskabet Christianssæde, som C.D.F. Reventlow året i forvejen havde ladet udfærdige. C.D.F. Reventlow havde i flere år arbejdet på at forbedre skolevæsenet på grevskabet og skabe de optimale økonomiske ram-

mer for undervisningen af landbobefolkningens børn. Den kongelige godkendelse af skolereglementet skal således ikke ses som begyndelsen på en reformering af skolerne på Christianssæde, men derimod som den foreløbige kulmination på arbejdet.¹

C.D.F. Reventlow kunne da også et par måneder senere, i juli 1792, med begejstring skrive til sin søster fra Lolland:

”... jeg glæder mig inderlig over, hvad Gud har værdiget mig at udrette her. Meget skønt, meget godt er der udsaat; men endnu langt mere vil der engang blive høstet. Ogsaa mine Skoler blomstre; over Halvdelen er forsynet med gode Lærere, og Fremgangen er kendelig for hvert Aar, der gaar”.²

Tilfredsheden med skolernes fremgang skinner tydeligt igennem, og idet over halvdelen af skolerne allerede levede op til reglementets krav om gode lærere, vidner det om det arbejde, som C.D.F. Reventlow i flere år havde stået bag.

26. oktober samme år som reglementet blev godkendt, kvitterede trykker Holm i København for betalingen af 100 trykte eksemplarer af skolereglementet, og tre dage efter kom regningen på hæftningen af reglementet i papir.³ C.D.F. Reventlow kunne nu ikke blot dele et reglement ud til hver af grevskabets skoler, men kunne formentlig også forsyne meningsfæller og kollegaerne i Den store Skolekommission, som han i 1789 havde været med til at nedsætte, og som han siden var medlem af, med et indbundet eksemplar. Skolereglementet for grevskabet Christianssæde skal nemlig ikke kun ses som et regelsæt for skolerne, men også som et indlæg i den skoledebat, der prægede kommissionens arbejde, og som C.D.F. Reventlow forsøgte at påvirke sammen med sin lillebror Johan Ludvig Reventlow.

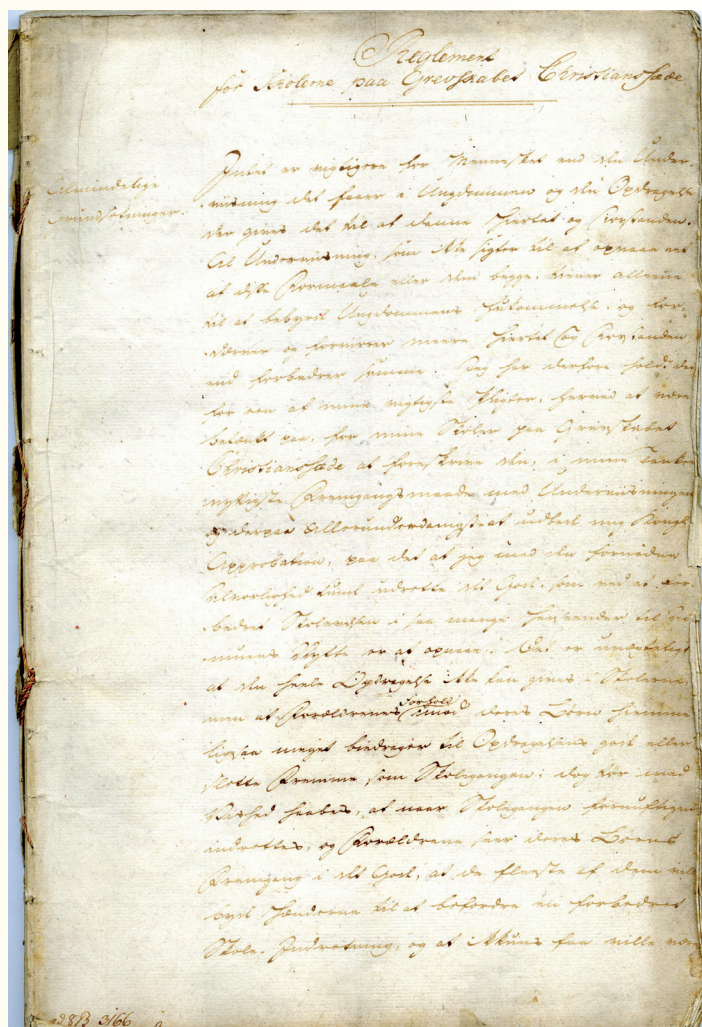
Den store Skolekommission havde til formål at undersøge behovet og mulighederne for landsdækkende skolereformer, og efter i 1791 at have fokuseret på skolelærernes uddannelse med etableringen af Blaagaard Seminarium, vendte kommissionen igen sin opmærksomhed på nyindretningen af skolevæsenet i Danmark. Det var formentlig ikke en tilfældighed, at skolereglementet for Christianssæde netop fik sin underskrift i 1792. Den kongelige godkendelse var udtryk for et strategisk træk fra C.D.F. Reventlow i forsøget på at påvirke debatten ved at vise, hvordan et velfungerende skolevæsen kunne indrettes. Skolereglementet blev året efter fulgt op af C.D.F. Reventlows første gennemarbejdede betænkning for en national skolelovgivning, der i 1793 blev fremlagt i kommissionen.⁴

Nye strømninger

C.D.F. Reventlows skolereglement var rundet af såvel hans egne visioner for skolerne som hans lillebrors tiltag på det fynske baroni Brahetrolleborg. Allerede i 1783 havde J.L. Reventlow fået indført et skolereglement for sine tre skoler på Fyn, og i årene efter etableredes både et lærerseminarium og senere en kostskole på Brahetrolleborg. I 1786 havde kollegaen i skolekommissionen, Heinrich Ernst von Schimmelmann, fået indført et lignende reglement på grevskabet Lindensborg sydøst for Aalborg, og seks år senere skulle C.D.F. Reventlow nu skrive sig

ind i rækken af progressive og reformivrige storgodsejere, der ønskede at højne uddannelse og skolegang for landbobørnene på deres besiddelser.

De forskellige skolereglementer var i høj grad inspireret af hinanden, og alle som en baserede de sig på udenlandske forbilleder udarbejdet af progressive foregangsmænd. Særligt den tyske foregangsmand, godsejer og lærebogsforfatter Friedrich Eberhard von Rochow, der på sit mecklenborgske gods Reckahn i 1770-erne havde vist vejen for et effektivt og moderne skolevæsen på landet, kom til at præge brødrene Reventlows tanker. Trods fraværet af direkte korrespondance mellem brødrene Reventlow og Rochow, når der ses bort fra et brev fra Rochow til J.L. Reventlow i december 1789,⁵ så træder inspirationen fra Reckahn tydeligt frem i brødrene Reventlows skolereglementer. I regle-



Forsiden på det håndskrevne skolereglement for grevskabet Christianssæde. Den ensartede håndskrift indikerer, at det ikke er C.D.F. Reventlow, der har nedskrevet bestemmelserne. Formentlig tilhører skriften enten hans sekretær eller en underordnet på kontoret. Museum Lolland-Falster

mentet for skolerne på Christianssæde fremgår det bl.a., at skoleholderne skulle: "... tilstilles et Eksempplar af Reimans Beskrivelse over disse [Rochows] Skolers Indretning",⁶ hvori skoleholderne kunne søge råd og viden om skolegangens udformning. Som på Rochows skoler var ønsket ikke alene at forsyne landbobefolkningens børn med brugbare færdigheder udi læsning, skrivning og regning, men også at forme dem til arbejdsomme, vindskibelige og harmoniske medmennesker, der kunne sikre morgendagens velstand og støtte op om fædrelandets forsvar.

Skolen og samfundet i 1700-tallet

Allerede da de første statslige skoletiltag på dansk grund blev iværksat under Christian VI i 1739, havde sigtet været på andet og mere end blot at forsyne eleverne med kristendomskundskaber og læsefærdigheder. Christian VIs skoleforordning var en del af et sammenhængende lovarbejde i 1730-erne, der havde som mål at få riget ud af den økonomiske krise, der særligt prægede landbruget. Med stavnsbåndets indførelse i 1733 sikredes arbejdskraften på herregårdene, og dermed at fæstegårdene – der var statens skattegrundlag på landet – var besatte. I 1735 blev kirketugtsforordningen indført, og året efter blev konfirmationen lovpligtig. Styringen af landbobefolkningens hverdag og religion var dermed lagt i faste rammer, og med skoleforordningen af 1739 kom der også en statslig kontrol af den viden, som eleverne opnåede i skolerne. Målet var ikke kun at skabe gudfrygtige undersåtter i tråd med de pietistiske strømninger, der prægede hoffet og centraladministrationen i perioden, men også at skabe en lydige og tjenstvillige befolkning, der støttede op om den gudgivne enevælde. Eleverne skulle i skolerne lære: "... hvorved de i sin Tid kunne tjene deres Konge og Fædreland".⁷

Skoleforordningen af 1739 blev aldrig den succes, som centraladministrationen havde håbet. Bestemmelserne var svære at få udført, og forordningen mødte modstand i flere kredse, bl.a. fra godsejerne, der oprindeligt var tiltænkt en rolle som økonomisk garanter for skolerne.

Først med landboreformerne i 1780-erne satte kredsen af indflydelsesrige godsejere og embedsmænd igen gang i en national skoledebat. Som tidligere var skolen heller ikke nu tænkt som et isoleret projekt, men som en del af det reformarbejde, som bl.a. C.D.F. Reventlow var så varm en fortaler for. Oplysningstidens optimistiske syn på individet og



C.D.F. Reventlow lod sig male omkring 1805-06 af portrætmaleren Hans Hansen. Trods tildelingen af elefantordenen i 1803 var C.D.F. Reventlow på dette tidspunkt politisk trængt, særligt i skolespørgsmålet. Museum Lolland-Falster

periodens nyeste pædagogiske tanker spillede også ind på skoledebatten og de private tiltag, som blev sat i søen af foregangsmændene i regeringsarbejdet. Præget af periodens betydningsfulde statsretlige tænkere vidste personer som C.D.F. Reventlow tidligt, at en forbedring af vilkårene for landbobefolkningen med udskiftning af jorderne, udflytning af gårdene og ophævelse af stavnsbåndet måtte følges op af en forbedret skolegang. Blev befolkningen på landet ikke klædt ordentlig på til at håndtere den nye virkelighed med ansvar for egen lykke og fod under eget bord, kunne det ikke blot gå grueligt galt for det enkelte individ, men for hele samfundet. Fremtidens bønder skulle ikke kun klædes på fagligt og med kundskaber, de skulle lære at være underdanige, flittige og have gode sæder. Det være sig i deres arbejde i landbruget, i deres omgang med medmennesker eller i deres forhold til fædrelandet.

På børns og forældres præmisser

Vejen hertil gik gennem skolen, hvor undervisningen skulle foregå med afsæt i børnene, og hvor fagligheden skulle øges i takt med, at eleverne kunne tage lærdom til sig. I skolereglementet for Chris-



Mens C.D.F. Reventlow søgte at imødekomme sine politiske modstandere i skolesagen og med årene tilnærmede sig de mere konservative kræfter, så fastholdt hans lillebror Johan Ludvig Reventlow et idealistisk standpunkt i skolespørgsmålet. Museum Lolland-Falster

tianssæde betonedede C.D.F. Reventlow, at eleverne skulle forstå det, de lærte, og derfor ikke måtte lære for abstrakte og komplekse begreber: "... før deres Forstand har naaet nogen Modenhed..." som det bliver noteret i skolereglementet.⁸

Skolen skulle være lys og venlig. Eleverne måtte ikke kede sig, og skoleholderen skulle sikre, at eleverne: "... imellem Timerne har Tilladelse til at røre sig uden for Skolen til Forfriskning for Sjæl og Legeme".⁹ Undervisningen skulle tage afsæt i børnene, og lærebøgerne skulle være skrevet, så børn forstod dem. Bl.a. kunne den tyske foregangsmand F.E. von Rochows lærebøger bruges. Af regnskabsbøgerne for Christianssæde fremgår det, at der blev købt stort ind af netop Rochows bøger, hvor særligt hans bog *Børnevennen* var en populær udgivelse. I september 1792 blev der købt stort ind af bøger til grevskabets skoler, deriblandt 60 eksemplarer af *Børnevennen*, hvilken kun i antal blev overgået af de to bøger: Feddersens *Jesu Levnets Historie*, der blev indkøbt i 160 eksemplarer, og *Den Nye Læsebog* i kristendom, der i antal kom op på 200 stk.¹⁰ Alt i alt blev der indkøbt 501 bøger,

syv kort over Danmark og syv tilsvarende over Møn, Lolland og Falster for en samlet pris af 125 rigsdaler 1 mark og 12 skilling hos boghandler Christian Gottlob Proft i København. Bøgerne blev fordelt til grevskabets skoler, hvor de flittigt må være blevet læst. Så flittigt, at regnskaberne i årene efter igen og igen omtaler indkøb af nye lærebøger - i juli 1794 bl.a. fra "... Marieboe Marked", hvor 24 lærebøger indkøbtes til skolerne i Skørtinge, Vejleby og Tirsted.¹¹ Sidstnævnte skole fik to dage senere yderlige en forsyning bøger fra Rødby Marked, som godsinspektør Fasting fra grevskabet betalte.

Forældrene til børnene i grevskabets skoler skulle: "... befries for at anskaffe til Børnene andre Bøger, end A.B.C., Katekismusen og Salmebøger, de øvrige Bøger anskaffes af Skolekassen, ligesom også Papir, Blæk, Regnetavler osv."¹² Skolen skulle ikke kun være en positiv oplevelse for eleverne - der kunne forvente ros eller ligefrem pengegaver på mellem 4 mark og 1 rigsdaler ved god skrivning¹³ - den måtte heller ikke ligge forældrene til byrde. Udgifterne til materialer skulle derfor minimeres, ligesom børnene i de travle perioder i landbruget skulle holdes hjemme, så de kunne hjælpe til på gården. Ved høsten i hele fire uger, mens eleverne måtte holdes: "... fra Skolen 14 Dage i Sædetiden om Foraaret og 8 Dage i Sædetiden om Efteraaret, hvilke Dage enhver Gaardmand kan vælge, efter som han til sin Avlingsdrift finder belejligst".¹⁴ Dette til trods for, at C.D.F. Reventlow fastholdt et ideal om daglig skolegang og en betoning af vigtigheden i fremmøde:

"For nu at nytte denne Undervisningsmaade er det nødvendigt, at Børnene uafbrudt og flittigt søger Skolen. Men dertil er det ikke nok at Forældrene og Vedkommende ikke hindrer Skolegangen, men Børnene maa selv med Villighed og Glæde søge og ønske den, og det gør De, naar De ikke anser samme som en Tvang, men føler det angeneme og nyttige af det De lærer, ...".¹⁵

Idealerne var én ting, virkeligheden en anden. C.D.F. Reventlow havde i sit skolereglement erkendt, at hensynet til landbruget og bøndernes behov for arbejdskraft i spidsbelastningsperioder måtte tilgodeses. Skulle forældrene sende deres børn frivilligt i skole, måtte det ske på en måde, hvor de blev ramt mindst muligt. Skolen måtte ikke falde hverken unge eller gamle for brystet, og med den pragmatiske og kompromissøgende politik, som C.D.F. Reventlow lagde for dagen i skolesagen, forsøgte

han at imødekomme de forskellige interesser i skoledebatten – fra de mere konservative kræfter i Den store Skolekommission til de bønder og elever, der var omfattet af hans skoletiltag.

Det politiske spil

Det tog tid og krævede velvillighed at få ført det omfattende lovgivningsarbejde med landboreformerne ud i livet. Særligt skulle arbejdet med skolerne vise sig at være problematisk, og undervejs mødte C.D.F. Reventlow modstand og modvilje i skolespørgsmålet fra såvel kollegaerne i kommissionen som blandt godsejere og fæstebønder rundt i landet. Målet for C.D.F. Reventlow var dog ofte vigtigere end vejen dertil, og som også arbejdet med landboreformerne skulle vise, afsøgte C.D.F. Reventlow de farbare veje og gav gerne indrømmelser for at få fremdrift i reformarbejdet.¹⁶ Igennem 1790'erne førtes i Den store Skolekommission løbende debatter, bl.a. om kirkens rolle i skolen. Diskussionerne tydeliggjorde, at den konservative biskop Nicolai Edinger Balle og de reformivrige Reventlow-brødre ofte var modpoler. Mens lillebroren J.L. Reventlow ofte stod stejlt på sine synspunkter – i skolekommissionen såvel som i sit arbejde på Brahetrolleborg – sporede igennem 1790-erne en opblødning fra C.D.F. Reventlows side. Tilnærmelsen til biskop Balle, der ligeledes igennem debatten blødede sine synspunkter op, var ikke kun udtryk for en nuancering af C.D.F. Reventlows standpunkter, men også et udtryk for at han i stigende grad kom i politisk mindretal i skolekommissionen. Ved indrømmelser kunne han stadig opnå den fremdrift i skolesagen som en fastholdelse af standpunkter



Den sidste skole C.D.F. Reventlow lod forny, var skolen i Langet, som i 1817 blev nyopført med lerklinede vægge og stråttækket tag. Bygningen fungerede frem til 1904 som skole for lokalområdet. I 1938-39 blev den flyttet til Frilandsmuseet i Maribo. Foto: Finn Brasen

ikke kunne give. Etableringen af Vesterborg Seminarium i 1802 er måske det bedste eksempel derpå. Hvor lillebroren J.L. Reventlow havde argumenteret for en klar opdeling mellem skolen og kirken – således var hans eget seminarium underlagt en bestyrelse med overvægt af verdslige medlemmer¹⁷ – så blev præstegårdsseminariet i Vesterborg et udpræget kirkelig anliggende underlagt en direktion bestående af præsten i Vesterborg, senere biskop, Peter O. Boisen, C.D.F. Reventlow selv, stiftamtmanden, seminariets førstelærer: ”... samt nogle Præster, valgte af de øvrige Direktører”.¹⁸ Kirkens indflydelse og organisation var både stærk og veludbygget, og det kunne udnyttes til fremme af læreruddannelsen.

Kompromis og modstand

I slutningen af 1790-erne tabte C.D.F. Reventlow i stigende grad politisk terræn i statsrådet, samtidig med at han blev isoleret i sit regeringsarbejde. I 1797 gik hans politiske mentor og den reelle leder af statsrådet, Andreas Peter Bernstorff, bort, og fire år efter døde broren og forkæmperen i skolesagen, J.L. Reventlow på Fyn. Samtidig svandt optimismen og det økonomisk grundlag ind i takt med at krise og stagnation kom til at sætte den politiske dagsorden. Skulle arbejdet med skolevæsenets forbedring sikres, måtte C.D.F. Reventlow nærme sig sine modstandere i skolekommissionen. Samtidig havde han fra grevskabet Christianssæde indhentet erfaringer – bl.a. i forhold til vanskeligheder ved at finde egnede seminarieuddannede lærere – der formentlig også bidrog til, at modsætningerne mellem de konservative kræfter, der ønskede skolen koblet til kirken, og C.D.F. Reventlow, der langt hen ad vejen lå på linje med sin lillebror, mindske. Hvorvidt præstegårdsseminariet i Vesterborg kan betegnes som et tilbageslag for C.D.F. Reventlow i kampen mod de mere konservative og kirkelige kræfter i skolespørgsmålet, lader sig således ikke umiddelbart afgøre. Tilnærmelsen til biskop Balle kan i lige så høj grad ses som udtryk for, at C.D.F. Reventlow var en politisk taktisk spiller, der kunne tage og give i spillet om magten, og en person, der ved egne erfaringer havde observeret, hvordan en hensigtsmæssig skoleordning kunne etableres.

I 1799 forelå Den store Skolekommissions betænkning. C.D.F. Reventlow havde klippet en hæl og hugget en tå undervejs i arbejdet, men han var endnu aktiv og dybt engageret i skolevæsenet. Han havde stadig ikke opgivet håbet om, at hans skolevæsen på Christianssæde kunne være et forbillede for den

kommende danske skolelovgivning, der lod vente på sig. I 1802 håbede han således på, at kronprins Frederik ville gøre sin entré på Lolland under sin tilbagerejse fra Fyn, men slukøret måtte han i sin dagbog konstatere, at muligheden for at påvirke kronprinsen gennem eksemplets magt endnu engang var forpasset:

”Mig fortryder det meget at han ikke seer mine Skove og mine Skoler som vilde have været ham meget nyttigt”.¹⁹

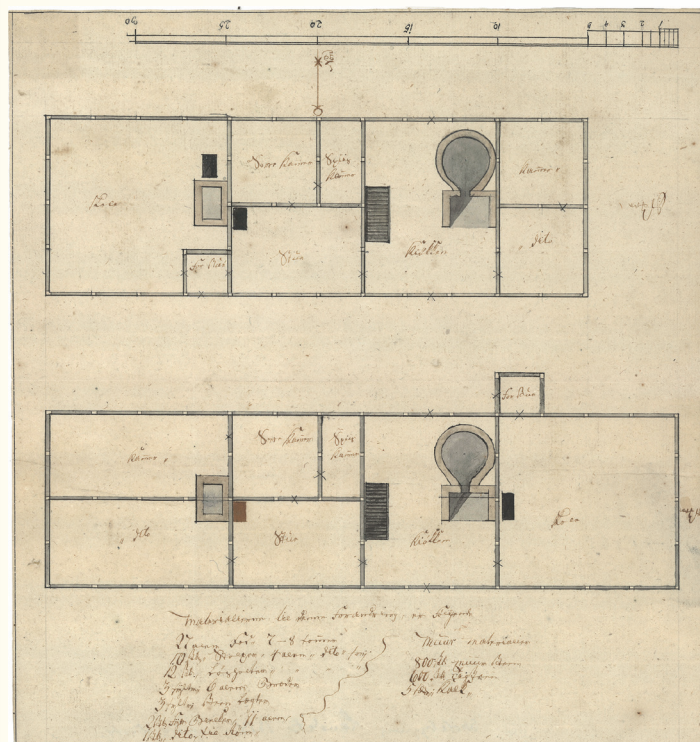
Følelsen af ærgrelse over at blive forbigået skinner tydeligt igennem – en følelse der i stigende grad gjorde sig gældende i hans regeringsarbejde. C.D.F. Reventlow følte, at kronprinsen lod sig vejlede af dårlige rådgivere, bl.a. hertugen Frederik Christian af Augustenborg, hvis fokus i skolespørgsmålet lå på latinskolerne og universitetet. Hertugen havde flere indvendinger mod Den store Skolekommissions udspil til en skolereform, og disse kom om noget til at sætte grå hår i hovedet på C.D.F. Reventlow. Det endelige lovgivningsarbejde trak i langdrag, bl.a. på grund af uenighed mellem C.D.F. Reventlow og hertugen, og i august 1802 betroede C.D.F. Reventlow sig endnu engang til dagbogen med sine frustrationer:

”Jeg arbejdede i denne Tiid især paa et svar paa Hertugen af Augustenborgs Kritik over Udkastet til en Lovordning for Almue Skolerne. Flere Fordomme og skin Domme, og mere Galde findes næppe paa et Sted samlede. Det er Skade at Forfængelighed og høj Philosophi saaledes har forskruet ham, og tilintetgjort det Gode han ellers ved hans ved Fliid erhvervede Kundskaber og med hans naturlige Viktighed kunde stifte. Gud give at jeg maa skrive uden Galde og uden Fordomme med Beskedenhed og Friemodighed, og at Sagen maa faae et god Udfald”.²⁰

Skolesagen var som landboreformerne blevet en personlig sag for C.D.F. Reventlow. Kritikken af kommissionsarbejdet følte som en personlig kritik, og den manglende anerkendelse af hans indsigt og erfaringer fra skolearbejdet på Christianssæde gjorde ondt på den selvbevidste statsmand.

Afrunding

Da skolelovene i 1814 endelig kunne vedtages, havde C.D.F. Reventlow trukket sig fra regeringsarbejdet for at hellige sig arbejdet på grevskabet Christianssæde. Ønsket om at gøre sine skoler til et mønstereksempel til national efterfølgelse var sam-



Som skolereglementet for Christianssæde var tiltænkt en rolle som mønstereksempel for de nationale skolelove, så havde C.D.F. Reventlow også en tanke om, at skoleholderen skulle gå foran som et eksempel til efterfølgelse for eleverne i hans skole. Forslaget til en separat indgang for eleverne på tegningen til udvidelse af Landet Skole i 1814 blev opgivet, da C.D.F. Reventlow ønskede at eleverne i den fælles indgang skulle kunne se ind i skoleholderens hjem for derigennem at se veldrevet hjem. Museum Lolland-Falster

tidig blevet lagt på hylden. Hans fokus lå nu alene på driften af og fremgangen i hans egne skoler, som med årene fik en mere og mere fremtrædende plads i hans bevidsthed.²¹ At skolerne på Christianssæde vedblev at være en hjertesag for C.D.F. Reventlow vidner bl.a. hans kongelige tilladelse til fastholdelse af flere af skolereglementets særbestemmelser trods indførelsen af de nationale skolelove i 1814. Helt frem til hans død i 1827 fungerede grevskabet Christianssædes skoler efter et selvstændigt regelsæt, i 1818 tilpasset skolelovene om end med en række særregler. Blev skolevæsenet på Christianssæde ikke normgivende for de danske skoler som oprindeligt tænkt, så formåede C.D.F. Reventlow alligevel at styrke fagligheden for et par generationer af grevskabets beboere og gennem seminariet i Vesterborg at præge lærerstanden på Lolland-Falster et langt stykke op i 1800-tallet.

Arkivalier

Rigsarkivet. Reventlow, Christian Benedictus Johan Ludvig Conrad Ferdinand og hustru Sophie Pauline Reventlow, *Oversættelse af Chr. D. F. Reventlow og hustrus breve til forskellige m.m. 1772-1924*

Arkivet på Reventlow-Museet Pederstrup, B.X.2.I.6 *Regnskab over Skole-Cassens Indtægter og Udgivter 1793-1819*

Arkivet på Reventlow-Museet Pederstrup, B.X.1 *Statsministerens Reglement for Skolerne paa Grevskabet Christianssæde 1791 (approberet af Kongen)*

Arkivet på Reventlow-Museet Pederstrup, A.9.a.-b. *Statsministerens Dagbog 1801-04 (Dansk). – 1815-27 (Dansk). 1823-26 (Tysk).*

Litteraturliste

Louis Bobé; *Efterladte papirer fra den reventlowske familiekreds i tidsrummet 1770-1827*, bind I - X, Kjøbenhavn 1895-1933

Claus Bjørn; *Den gode sag, en biografi om Christian Ditlev Frederik Reventlow*, Gyldendal 1992

Carl J. Black (red.); *For skole og hjem, festskrift i anledning af Lolland-Falsters 50de Stifts-Skolemøde*, Nakskov 1924

Ingrid Markussen; *Christian Ditlev Reventlow og skolerne på Christianssæde*, i Lolland-Falsters Historiske Årbog 1988

Ingrid Markussen; *Til skaberens ære, statens tjeneste og vor egen nytte, pietistiske og kameralistiske idéer bag fremvæksten af en offentlig skole i landdistrikterne i 1700-tallet*, Odense Universitetsforlag 1995

Charlotte Appel og Morten Fink-Jensen; *Da læreren holdt skole, tiden før 1780*, bind 1 i Charlotte Appel og Ning de Coninck-Smith (red.); *Dansk Skolehistorie 1, hverdag, vilkår og visioner gennem 500 år*, Århus 2013-2014

Svendborg Amts historiske samfund, *Den Reventlowske Skole i 150 aar, skoleliv ved Brahetrolleborg, fra Klostermunk til spejderpige*, Nyborg 1933

Noter

1 Se mere i I. Markussen, 1988

2 Brev fra C.D.F. Reventlow til Louise Stolberg 21. juli 1792

3 Trods betalt i 1792 er regningerne først indført året efter i *Regnskab over Skole-Cassens Indtægter og Udgivter fra 23. juni til 31. december 1793*. B.X.2.I.6

4 C. Bjørn, 1992, p. 194

5 L. Bobé, bind II, 1896, p. 221, omtalt i I. Markussen, 1995

6 B.X.1

7 Citatet gengivet i *Dansk Skolehistorie*, bind 1, p. 195

8 B.X.1

9 Ibid.

10 B.X.2.I.6

11 Ibid.

12 Ibid.

13 I regnskabet for skolekassen fremgår det, at godsinspektør Møller 5. maj 1794 kvitterede for refusionen af 9 rigsdaler, som han havde udbetalt til 10 elever i Vesterborg, Mageltving og Lindet Skole: ”... som hans Excellence hr. Greve Haver tilstaaet Premie for Skrivning 1793”. B.X.2.I.6

14 B.X.1

15 Ibid.

16 I forsøget på at motivere godsejerne til udskiftning af deres bøndergods, udarbejdede C.D.F. Reventlow i 1792 et oplæg til en forordning, der gav godsejerne mulighed for lempelser i krav om bortfæstning på livstid af fæstegodset, inddragelse af fæsteledige gårde til nye avlsgårde og forøgelse af landgilde. Vilkår, der gik ud over fæstebønderne, men som ville sikre fremdrift i landboreformerne, se mere i C. Bjørn p. 182

17 Bestyrelsen bestod af stiftamtmanden, biskoppen, kammerherre Rosenørn, provst P. Clod og Johan Ludvig Reventlow selv, se mere i *Den Reventlowske Skole*, 1933

18 For skole og hjem p. 84

19 C.D.F. Reventlows dagbog 17. september 1802

20 C.D.F. Reventlows dagbog 20. august 1802

21 C. Bjørn p. 216

